7

AUTORE GIORGIO AUSENDA

I ARNÉS

Un pùu la sìra e 'n pùu dal dì al preparawa i sö arnés par la primawéra, e pö y a purtawa sü béi urdinàa sü 'n da l'èra. Gh'ewa 'l zò sìt a pòshta e quan' che gh'éwa sha la primawéra, nüm gh'ewum i nös ròp béi prunt. Al jüshtawa i barlàsh, i jèrli dal ledàm, e i jèrli da l'èrba, che lónk un ann sa rump sempru 'na quai shcódiga e fa fa 'n ǰèrlu al cushtawa e 'lura lüü y a teñéwa sémpru jüshtàa.

I ceshtìn y è quii fay un puu da lüsu. Invéci i cavàñ e i canèshtri che quan' che séwum nüm a favum cöz patáti e cashtéñ inséma e y bütàwum fö in da la canèshtra. I patáti y ciapava 'l culùu di cashtéñ, e quan' che y ewa còtt y a bütàwa fö 'n d'una canèshtra e nüm fiöö ga saltàwum a dòss a manǰà, e cúma y éwa bón. La mia Mamm la diséwa: "Lasum guardà fö da la pòrta par vedé se gh'è 'n quai Cecóna, che'l fu viñì sha 'nca lüü a manǰày.

La canèshtra l'è pytosht baséta e lunghéta un quai metru, e miña tròpa larga, larga un quai quaranta ghéi. Y a fawa cunt i shcódik di jèrli. Sa taiyawa al leñài da nishöla, che l'éwa gran' cum'è 'n brashét di mé. E pö 'l mè Pa y a lasàwa la a mazarà un quai quindas dì cunt al fiàa di wak che 'l reshtàwa 'n puu ümit. E la sira d'invèrnu, intan' che sa séwa lì a fugurà visìn al fök, al mè Pa al za metéwa drée a fa jó i shcódik cunt al fulcìn. Ga wuréwa tré o quàtru sir a preparày. Al taiyawa 'n zik sü 'n shíma e 'n zik jó 'n funt, e pö al ga nawa sótt cul fulcìn e al fawa saltà fö la shcódiga ishì. E quan' che l'éwa preparàda, y na preparàwa dó o tré e pö cul fulcìn in zül ginöc y a fawa viñì sitìi par duperày. 'Sitìi' vö dì fin. Duwéva fann bée 'na cinquanténa par una canèshtra, anca püsée.

Al léñ, presempiu, l'ewa lónk cum'è 'n bashtón da fasöö. Al metéwa sül ginöc un sügamán, al la ligàwa sü par miña rump la bràga e pö 'l la lisàwa sü cul fulcìn, finchè l'éwa bèla lísa, lísa d'una part e da l'òltra. E pö la pundáwa lì finchè y n'éwa fay 'na cinquanténa. Quan' che y éwa prunt, al ciapàwa quàtru leñétt miña tan' gròss, da la misüra che 'l wuréwa la cavàña, e y a ligàwa sü la shíma e'l funt e ga fàwa la sua larghéza a metà. Y reshtàwa shtòrt fay a cónga. La reshtàwa miña tròpa wòlta. A 'l bòrt la ligàwa püsée shtréc. Príma y a ligàwa cunt un shtrafurzìn (curdìn) par fay shta 'nzéma.

Al diséwa: "Wüna sü e wüna jó". Y a 'ntrezzàwa. Ga n'éwa miña da mànik, la canèshtra. L'éwa faya cum'è 'l pulentée, damò che 'l pulentée l'è pián, invéci la canèshtra l'è cürva.

La cavàña l'è faya ishtéss da la canèshtra, damò che l'ha g'ha 'l mànik. Al mànik: al ciapàva 'na shtròpa da nishöla e la dubiàwa un quai dó setimán prìma. Al la ligàwa sü la lunghéza cunt i shcódik e pö la sa duperàwa d'autüna da na tö sü i patáti.

Cunt i cavàñ sa nàwa a tö sü i patáti e y sa tiràwa drée in dal camp in dal sapà. E quan' che y éwa pién, y wuzhdàvum de'nt in dal jèrlu, parchè l'ewa püsée grant e sa fàwa mén viàc a purtàl a ca. Anca 'l carlón, fasöö, sük, raf, biétul.

Ceshtìn, mi n'hu mai vìsht a fay. Veñéva sha wün da Purléza, sa ciamàwa Gregòri, che y a wendéwa. Al fàwa ánca i tawulìn cui shkódik. Al diséwa: "In cö fu damò tawulìn e duman a fu i cavàñ". Al fawa pö ishì, al wulzàwa sü un pùu i shpall cum'è da dì: "In cö fu 'shi, e dumán fu shò". I shcódik y a purtàwa drée lüü, e pö tanti wòlt al taiyàwa i léñ in dal bóshk da Shcaria e y a fàwa föra lì 'n piàza 'ntánt che'l lawuràwa. Da ceshtìn ga n'è da tüc i fùrmi, anca quadràa, bizhlónk, redùnt. Y è fay anca cum'è i öf.

Ültima volta al mak. Al pariöö da la pulénta l'è fay in d'un' òltra manéra, l'è püsée vèrt.

pariöö püñàta

Al püñatón sa duperàva par fa da manjà quan' che y éwa in vündas. La mia Mamm la duperàva par métt jó i patáti e i ràf par al purcèll.

Gh'éwa tan' da quél ram, "Ma l'ha purtàa via'l Mussolini", e'l don Carlu al veñéva dent al Sábat sànt a benedì, e 'l diséva: "Che bella la sua casa signora Elisa (la mia Mamm la sa ciamava ishì) è tutta d'oro". L'éwa tüta 'na faciàda in cüsìna: i rám y riwàva jó fin a 'n métru, lüshtri. [37]

A lüshtràl a ga wuréwa fòrsa da sùja (sugna) da gùmbat. (Hu fay bée a miña pensay).

Par lüshtràl a sa ciapàwa föy da sambük, farìna da carlón e zée. Tüta 'na mesedàda, ishì al veñ2e'va cum'è l'òr. Dòpu dent in mèz

la metéwa dent i ramétt da òrik, ishì al rishplendéwa püsée cunt al vért lì 'n mèz.

Quai wòlta al fawa i mánik di reshtéi, al mánik da la wánga [51], e anca da la sarcèla, che l'è quéla che sa dupéra da binà e da tö sü i patáti, al mánik da la sàpa e [52] la sapéta che la sa dupéra par sapà l'òrt: caròtul, pòrr, inzalàta, vérz, cucümar, sük, par preparà i arnés par la primawéra para i lawurà da la campáña. La maèshtra Caroni, la gh'éwa 'na tusa che l'è mòrta a deznöf ann da TBC, e pö un fiöö che 'l sa ciamàva 'Tòriu che ga piazéva a béf, e ilùra 'l mè Pa al ga töghewa dréé 'l zò fiöö i 'Zhvìzera a lawurà, al ga teñéva i guadáñ dal fiöö, sótt ai ùrdin da la mamm, se da nò y a ciucàwa föra tüc, dòpu gh'y a cunseñàva a la sua mamm.

I pulentée che y è fay da shcódik (léñ da nishöla fay sü cul fulcìn) y a fàwa i óman; y fàwa i cavañ e i jèrli. In d'un cantón ga tacàwum là 'l curdìn, ga fàwum sü 'n gróp e 'l resthàwa sémpru tacàa a l'ass da la pulénta (pulentée, tap) che l'è fay da shcódik, parchè al duperàwum da tayà la pulénta a fét.

Figure:
Pulentée par düü. Pulentée par la famiglia che séwum in cinq.
Reséna (longa) quéla da la pulénta. Reséna cürta, l'è quéla da la panìsha, l'è la pulénta mòla, e la sa manja cul lac a cüjàa.
Tushtìn - Shcüdeléta - Ass da 'mpashtà 'l bütér.
Cun la penàja al ciapava la pànera e 'l fàwa 'l bütér.

Al reshpiröö di cashtéñ l'è 'n reshtelét pinìn.

Al tushtìn al servìwa anca par fa i cashtéñ, cinquanta par wòlta y na shta dént e y véñ béi. Büsöña tayai 'n pukét se da no y següita a shparà: patapum, patapum.

18 cm.

Shcüdeléta. Y fava 'l café in dal püñatìn pinìn.

Al mè Pa l'éwa fa anca al peshtón da léñ par i patáti che l'éwa fay a pér. I patáti pinìn, quìi da shcart, ai galìnn e al purcèll cun dént ravìsha, cun tacàa 'na quai ràva, quai föy da vérz, quii da shcart, e sü sura ga metéwum sura 'n catìn da patáti pinìn. Dòpu ga metéwum là al püñatón a büy sül fök tüta la sìra finchè l'éwa còtt. Inzóma par fal cöz bée metéwum sü 'n fregón e 'lùra ga'l metéwum sü sùra par fa che 'l cöza bée e dòpu nüm fiöö wultáwum ishì 'n zik quél stràsh ishì d'una part e cuminciàwum a tö wia 'na quài patatina e 'na quài ravéta che shcüshàwum cun la mán e sa shcütàwum, ma y eva püsée bón parchè y gh'ewa 'l güsht anca da la ravìsha, intan' che lur y filàva e nüm da nashcundón parchè séwum setàa jó tacàa 'l fök.

Sü là la ciamàva 'l cangràa, l'è la cámara 'n dùwa gh'è 'l secadùu. Vö dì cámara da la gràa di cashtéñ. Cangràa l'è damò quéla lì. Can vö dì la cámara.

Pö nüm a gh'éwum dó wak, y a tacàwum sótt, sótt al bròz dal ledàm [carro a due ruote] e 'lùra gh'éwa sémpru da jüshtà anca 'l jùf di wak e i jùncur, quìi che sa metéwa sü 'n süi còrni.

Nüm a gh'éwum al murtée da léñ in dùwa peshtàwa la saa par fála fina. Quan' che cupàwum al purcèll par al lart, quéla y la metéwa sü cuma la sa crumpàva, e invéci quéla di usétt e di salàm, quéla di salàm crüü la peshtàwum in dal murtée da léñ. Al murtée l'ha fay al mè Pa. L'ha ciapàa 'n tòk da léñ da sambük e l'ha shcavàa fö, pö cun la güja da la culzéta g'ha fay dént quéla ríga chi. La güja da la culzéta la metéwa dént in da la braża a shculdà finchè l'éwa rósa e pö al ciapàwa 'l murtée e 'l fàwa ishì che la brüżàwa, veñéwa föra 'l füm e reshtàwa la ríga négra brüżàda. E dòpu 'l tòk da léñ, parchè 'l reshtàva 'ntrék, al töghéwa sü quél che sa fa anca i zòcur, e 'lùra 'l cawàva föra 'n pùu 'l léñ par dak 'n pùu da sàguma da murtée.